

ศึกษาจิตที่ไม่หวั่นไหวในโลกธรรม ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

A Study the Stolid Mind in Lokadhamma

In Therawada Buddhism

ธิตินญา ริมฝาย^๑

Thitiya Rimphay

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหมาย ประเภท และลักษณะของจิตในพระพุทธศาสนาเถรวาท ศึกษาเรื่องโลกธรรม ๘ และหลักธรรมที่เกี่ยวข้อง ศึกษาหลักการ และวิธีการพัฒนาจิตไม่หวั่นไหวต่อโลกธรรม และตัวอย่างการนำหลักโลกธรรม ๘ มาใช้ในการดำเนินชีวิต

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสารและเชิงคุณภาพโดยเชิงเอกสารในส่วนของความหมายของจิต หลักธรรมโลกธรรม ๘ และหลักสำหรับการพัฒนาจิต วิธีการฝึกจิต ผู้วิจัยได้ศึกษาเนื้อหาตามที่ปรากฏในพระคัมภีร์ และจากผลงานของผู้ทรงคุณวุฒิ และศึกษาข้อมูลในการนำเอาหลักโลกธรรม ๘ มาใช้ในการดำเนินชีวิตโดยการสังเกต สัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มในข้าราชการและผู้เกษียณอายุราชการ และประชาชนทั่วไป เพื่อศึกษาการดำเนินชีวิตโดยใช้หลักโลกธรรม ๘ และหลักธรรมที่เกี่ยวข้อง ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตให้มีความสุข

การวิจัยพบว่า จิตในความหมายของพระพุทธศาสนา คือ ธรรมชาติที่รับรู้อารมณ์ หรือ ธรรมชาติที่ทำหน้าที่ในการได้ยิน รู้กลิ่น รู้รส รู้สีก ต่อการสัมผัสถูกต้องทางกาย และรู้สึกนึกคิดทางใจ สิ่งมีชีวิตประกอบไปด้วยกายและจิต กายคือส่วนที่เป็นรูป ส่วนจิตคือส่วนที่เป็นนาม ซึ่งไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ประเภทของจิตมี ๙ ประเภท เป็นการแบ่งโดยนัย ๙ นัย คือ ขาดิ

^๑ โรงพยาบาลสูงเม่น จังหวัดแพร่

ภูมิ โสภณ โลก เหตุ ฌาน เวทนา สัมปโยค และสังขาร รวมแล้วได้ ๘๙ดวง ซึ่งการทำงานของจิตตามธรรมชาติจะเกิด-ดับสลับต่อกัน ทั้งในภวังค์จิตและวิถิจิต ภวังค์จิตคือจิตเกิด-ดับในกระแสภวังค์ ไม่ได้รับรู้โลกภายนอก วิถิจิตคือการทำงานของจิตเมื่อมีการรับรู้อารมณ์ทางตา หู จมูก ลิ้น กายใจ การทำงานของจิตเมื่อประกอบเจตสิกนั้น มี ๑๔ กิจด้วยกัน คือปฏิสนธิกิจ ภวังคกิจ อววิชฌนกิจ สวณกิจ ฆายนกิจ สายนกิจ ผุสสนกิจ สัมปฏิจณนกิจ สันตிரณกิจ โวภูฏัพพนกิจ ชวนกิจ ตทาลัมพนกิจ (ตทารัมมณกิจ) และจตุตทิจ

หลักการและวิธีการพัฒนาจิต ไม่ให้หวนไหวต่อโลกธรรมคือ การฝึกจิตไม่ให้ขุ่นมัว เสร้าหมอง จากสิ่งที่มีกระทบจึงจะสามารถนำพาความสุขมาให้แก่ผู้ที่ศึกษาถึงเรื่องโลกธรรม

การนำเอาหลักโลกธรรม ๘ มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต ผู้ศึกษาได้มีการสังเกต และสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ ข้าราชการจิตอาสา และประชาชน จำนวน ๑๐ คน โดยใช้แบบสัมภาษณ์ตามแนวทางของโลกธรรม ๘ ประกอบด้วยสอบถามความรู้เรื่องโลกธรรม ๘ และการนำเอาแนวทางของโลกธรรม ๘ มาใช้ในการดำเนินชีวิต พบว่าผู้ถูกสัมภาษณ์ได้นำหลักโลกธรรม ๘ มาใช้เป็นแนวทางในการทำงาน และชีวิตประจำวัน และนอกจากนั้นได้มีการนำหลักโลกธรรม ๘ มาใช้ในการช่วยเหลือสังคมและชุมชน ทำให้เกิดความช่วยเหลือเกื้อกูลกันโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน ส่งผลทำให้เกิดสังคมที่น่าอยู่และเกิดสันติสุข

การศึกษาเรื่องโลกธรรม ๘ คือ ธรรมดาของโลก หรือความเป็นไปตามคติธรรมซึ่งหมุนเวียนมาหาสัตว์โลกและสัตว์โลกก็หมุนเวียนตามมันไป มี ๒ ส่วน คือ ส่วนที่น่าปรารถนา คือ อภิวุฑฐารมณ ประกอบด้วย ลาภ ยศ สรรเสริญ และสุข สำหรับส่วนที่ไม่น่าปรารถนา คือ อนิภูฐารมณ ประกอบด้วย เสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา และทุกข์

โลกธรรมเหล่านี้ย่อมเกิดแก่ปุถุชนที่มีได้เรียนรู้ และผู้ที่ได้เรียนรู้ต่างกัน ในผู้ที่เรียนรู้ย่อมเข้าใจในความเป็นจริง ว่าสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นล้วนไม่เที่ยง มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ไม่หลงใหลมัวเมาตามอภิวุฑฐารมณ และไม่ขุ่นมัวหม่นหมองไปกับอนิภูฐารมณ ทำให้เกิดสติและดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างปกติสุข

คำสำคัญ: ศึกษาจิต, ไม่หวนไหวในโลกธรรม, พระพุทธศาสนาเถรวาท

Abstract

The purpose of this thesis is to study meanings, types, characteristics and functions of minds in Theravada Buddhist scripture concerning eight worldly conditions and its related Dharma. The study focuses on the principles and the method of development of mind in not being swayed to the worldly matters and also to bring those principles to apply in our daily living.

This work is both document research and qualitative research. The document is to explain the meaning of mind, the Dharma principles of the eight worldly conditions and the basis for developing our mind or mind disciplining. The researcher has studied from the contents appeared in the scripture, from the works of Buddhist scholars and from the information concerning for applying of those principles mentioned before in daily living by observing, interviewing, and group discussions among active and retired civil servants, public officials, and general people for studying the way of life according to the principles of eight worldly conditions and its other Dharma that will affect to the way to peaceful living.

The result of research found that the meaning of mind according to Buddhist teaching is the human nature that acknowledge the mood, or the human nature whose functions are hearing, smelling, tasting, feeling, touching and thinking. Living things consist of bodies and minds. Body is the real matter while the soul is just the name. However, both things cannot separate. The minds can be divided into types are incarnation, place, beauty, earth, cause, meditation, compassion, compilation and body. Altogether total up 89 types, which the work of mind will be born or die successively in a trance-like state of mind, and a path of mind. Trance-like state of mind is born and stops in a dreaming state. It does not recognize the surrounding world. A path of mind is

the work of mind when there is an acknowledgement of mood by way of eyes, ears, noses, tongues, bodies, and hearts. There are 14 actions when a mind starts working, and they are studying of the principle, the method of development of mind that not being swayed to worldly conditions – that is to train our mind not to worry, not to be sad from the surroundings environments, and can be found happiness by using the foundations of mindfulness 4 and 6 mindfulness on breathing. In studying the principles and the development of minds and adapting them for the daily life, the researcher has observed and interviewed 10 of the elderly civil servants and general public by using the interview forms that consist of the knowledge of the eight worldly conditions and the daily practice of those principles. The results of the interview is found that they are applied these principles in their works, in their daily lives, and in helping the societies and community that is created the helping hands all over the place without expecting anything back. People live together happily and peacefully.

The study about the worldly conditions is ordinary of world, or is the cycle that comes and goes to all beings of the world. There are two phases concerning this. One is the worldly desires – wealth, fame, praise, and happiness. And the opposites of those are – losing wealth, losing fame, gossips, and sufferings.

These worldly conditions will happen to people who do not want to learn, or the differences in understandings. People who learned will know the truth that everything is not permanent and there are always changes. Not being swayed by worldly desires and not being sorrowful with the temptations. These things will give people wisdom and peace.

Keywords: A Study of Mind, Not Tremble in Lokadhamma, Theravada Buddhism

บทนำ

ธรรมทั้งหลาย มีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จด้วยใจ^๒ อันเป็นสภาวะธรรม ที่พุทธองค์ทรงตรัสสอนพุทธบริษัท ให้พิจารณาเห็นความทุกข์ สาเหตุของความทุกข์ ความดับของทุกข์ และหนทางที่จะนำไปสู่การดับความทุกข์ ซึ่งเป็นผลโดยตรงของการปฏิบัติที่เรียกว่า ปฏิเวธ^๓ ส่วนผลโดยอ้อม ทำให้เกิดความสามัคคีขึ้นในสังคม เพราะอาศัยหลักพระธรรมวินัย เป็นสิ่งเหนี่ยวทางจิตใจ ถึงแม้ว่าคำสอนของพระพุทธเจ้าจะมีมากมาย แต่พระพุทธองค์ก็ทรงเลือกแสดงธรรม แก่พุทธบริษัททั้งสิ้น ให้ถูกต้อง ตามฐานะ หรือภาวะพอที่จะรับธรรมะนั้นๆ ได้โดยเฉพาะคำสอนเรื่อง จิต^๔ เป็นคำสอนที่ พระพุทธองค์ใช้เป็นคำที่ใช้พร่ำสอนมากหรือว่าทุกครั้งที่มีการแสดงธรรม เนื่องจากเป็นหลักธรรมที่ทำให้ผู้ฟังได้เข้าถึงหลักความเป็นจริงของชีวิต และจะทำให้ผู้ฟังสามารถนำมาปฏิบัติตาม เพื่อให้เข้าถึงโลกียสุข^๕ คือ ความสุขในทางโลก และเป้าหมายสูงสุดของชีวิตเป็นโลกุตตรธรรม^๖ คือ การหลุดพ้นจากอสังขกิเลส เข้าสู่พระนิพพานปัจจุบัน การดำเนินชีวิต ความเป็นอยู่แบบต้องแข่งขันกับเวลา เนื่องจากค่าครองชีพสูงจึงต้องดิ้นรนมาก เพื่อให้ได้กับความต้องการ ความเห็นแก่ตัวก็มีมากขึ้น เมื่อขาดความพอดีกับสิ่งที่ตนเองมีอยู่ จึงทำให้เกิดปัญหาตามมามากมาย เช่น ภัยธรรมชาติ น้ำท่วม ไฟไหม้ ลมพายุพัดถล่ม หรืออุบัติเหตุต่าง ๆ จนทำให้ต้องเสียทรัพย์สินเงินทอง กระทั่งถึงเสียคนที่รักในครอบครัวและญาติๆ จึงเกิดความทุกข์โศกเศร้าเสียใจหาทางแก้ไขหรือทางออกไม่ได้ ถึงกับทำร้ายตัวเอง เช่น ทำร้ายตนเองด้วยการฆ่าตัวตายตลอดถึงทำร้ายผู้อื่น ในแต่ละวันทุกคนก็ได้พบกับความสุขความทุกข์อยู่ตลอดเวลาเช่นดีใจ เสียใจ สุข ทุกข์ สรรเสริญ นินทา แตกต่างกันไป ซึ่งหมายถึงการได้พบเห็นความเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจ คือ เจตสิก^๗ การเปลี่ยนแปลงของจิตชีวิตคนก็เช่นเดียวกัน มีทั้งความสมหวัง ผิดหวัง ความพอใจ ไม่พอใจ ทั้งหมดล้วนเป็นไปตามสังขธรรมซึ่งเกิดขึ้นอยู่กับทุกคน เมื่อเกิดปัญหา จึงเกิดความเดือดร้อน มีความทุกข์กายทุกข์ใจ

^๒ พุ.ธ.อ.(ไทย) ๒๕/๑/๒๓.

^๓ ส.นิ.(ไทย) ๑๐/๙๕/๕๗.

^๔ ที.สี.อ.(ไทย) ๔/๗/๓.

^๕ ม.มู.อ.(ไทย) ๑๒/๓๓๘/๓๗๐.

^๖ วิ.ม.(ไทย) ๕/๑๕๘/๓๔.

^๗ ที.สี.อ.(ไทย) ๔/๔๘๕/๒๑๕.

เพราะหาทางออกหรือแก้ไขไม่ได้ เพราะเหตุที่ยังไม่เข้าใจในหลักของจิต จึงเกิดความประมาท การมองข้ามเรื่องของจิต ไม่ได้พิจารณาศึกษาอย่างลึกซึ้ง มุ่งแต่ความสุขสนุกสนาน หรือความ เสร้าโศกเสียใจมาปิดบังสภาพความเป็นจริงไว้ จึงกลายเป็นความทุกข์ทางใจอย่างหนัก หาทาง แก้ไขไม่ได้ แต่หากพิจารณาถึงคำสอนที่พระพุทธองค์ทรงตรัสสอนแล้ว ก็จะเข้าใจได้ว่า ความสุข ความทุกข์ ดีใจ เสียใจต่างๆ เป็นของไม่ยั่งยืนถาวรตลอดไป เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ไม่คงที่ ควรมองเห็นสภาพที่เป็นจริง แล้วนำมาพิจารณาปรับปรุงแก้ไขกับตัวเองในการ ดำเนินชีวิต เปลี่ยนวิกฤติให้เป็นโอกาสที่ดี ไม่ประมาทในชีวิต สิ่งที่ไม่ดีก็จะดีขึ้น สิ่งที่ดีอยู่แล้วก็ จะดียิ่งขึ้นไปอีก

ในอดีตผู้คนมีการใช้ ชีวิตความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความพอดี การใช้สติปัญญาในการประกอบสัมมาอาชีพ เพราะได้เข้าใจในหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็น อย่างดี การประพฤติปฏิบัติจึงอยู่ในหลักของศีลธรรม ทั้งตั้งอยู่บนฐานของความถูกต้องดีงาม การเป็นอยู่ของสังคมจึงมีความสุข เพราะได้อาศัยหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา ทำให้คน สมัยก่อนพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันได้ มีธรรมะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ เป็นสิ่งที่จะ ก่อให้เกิดความรู้และสร้างปัญญาแก่คนทั้งหลาย โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางในการศึกษาเรียนรู้ ธรรมะของคนในสมัยก่อน เมื่อเกิดปัญหาเรื่องความทุกข์ใจ เดือดร้อนใจ หรือความเปลี่ยนแปลง สูญเสียเกิดขึ้นกับชีวิต ก็สามารถทำใจให้ยอมรับสภาวะนั้นๆ ได้ ซึ่งจะต่างกับปัจจุบัน ที่ยังไม่ เข้าใจถึงความเป็นจริงของจิตใจดีนี้ดีพอ เพราะไปสนใจกับวัตถุจนมองข้ามถึงความเป็นจริงของ ธรรมะ ปัญหาจึงเกิดขึ้นและทำให้การดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างลำบาก เนื่องจากหาทางแก้ไข ปัญหาหรือทางออกให้กับตัวเองไม่ได้เมื่อพิจารณาถึงปัญหาที่เกิดขึ้นแล้ว ผู้วิจัย จึงสนใจที่จะทำ การวิจัยหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ในเรื่องจิต ที่ไม่หวั่นไหวต่อโลกธรรม^๘ ซึ่งเป็นมงคลที่ ๓๕ ในมงคลอันสูงสุด ๓๘ ประการ ที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ทั้งนี้เพื่อนำมาศึกษาให้เข้าใจและนำมาเป็นแนวทางของการปฏิบัติให้เกิดผลในการดำเนิน ชีวิต และหาทางออก ให้กับประชาชนที่เกิดความเสียหายทางจิตใจ ความเป็นอยู่ การดำรงชีวิต ที่พอดีพอเหมาะ หรือความเป็นอยู่แบบมีความสุขตามที่จะเป็น การนำหลักคำสอนเรื่องจิตมาใช้ ให้เข้ากับความเป็นจริงในการดำเนินชีวิต ให้มองเห็นว่า ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นและเป็นไปอยู่

^๘ ที.ปา.อ.(ไทย) ๑๑/๙/๓๔๘.

ในโลกนี้ก็ต้องมีเหตุมีปัจจัยเป็นเบื้องต้น เมื่อมองให้เห็นสาเหตุก็จะเกิดปัญญาแก้ไขปัญหาได้ แต่เมื่อไม่สามารถแก้ไขได้ ก็จะทำให้ใจได้ว่าทุกอย่างก็ต้องเป็นอย่างนั้นเอง เป็นความจริงของสังขาร เพราะว่ามันอยู่ภายใต้ของโลกธรรม ปัจจุบันประชาชนส่วนใหญ่ในสังคม ยังไม่เข้าใจถึงความเป็นจริงทางสังขารข้อนี้ การนำเดินชีวิต จึงมักประสบกับความทุกข์ ความเศร้าโศก เมื่อพบเจอกับสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา และเกิดความมัวเมาหลงระเริงเพื่อพบเจอกับสิ่งที่ตนปรารถนา จากปัญหาที่กล่าวมา ผู้วิจัยจึงต้องการนำเสนอแนวทาง ที่จะช่วยให้ผู้ศึกษาและประชาชนมีการฝึกจิตของตนไม่ให้หวั่นไหวต่อสิ่งที่มากระทบ โดยการนำหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเรื่องจิต ที่ไม่หวั่นไหวต่อโลกธรรม มาวิจัย เพื่อให้ได้ทราบถึงปัญหาที่เป็นอยู่ และเพื่อการนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิต เพื่อเป็นการลดปัญหาความไม่เข้าใจสภาพตามความเป็นจริงของชีวิต และหาแนวทางดับทุกข์ทางกายและใจ โดยนำผลการศึกษาวินิจฉัยนี้ไปเป็นแนวทางการศึกษาแก่ประชาชนทั่วไป แล้วนำไปปฏิบัติตาม ได้รับประโยชน์มีแนวทางหรือหลักในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องเหมาะสม เข้าใจในสภาวะของความเป็นจริงของชีวิต อันจะนำไปสู่ความสงบสุขของตนเอง ครอบครัว และสังคมต่อไป

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อศึกษาความหมายความสำคัญ และการทำงานของจิตในพระพุทธศาสนาเถรวาท
๒. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของจิตกับโลกธรรม
๓. เพื่อศึกษาการประยุกต์หลักโลกธรรมมาใช้ในชีวิตประจำวัน

ขอบเขตการวิจัย

ในการดำเนินการวิจัยเรื่องจิตที่ไม่หวั่นไหวต่อโลกธรรม ที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท เป็นงานวิจัยเชิงเอกสารและเชิงคุณภาพ ผู้ศึกษาได้ศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก ภาควิทยาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงตำราสิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และจากการสัมภาษณ์ข้าราชการ ผู้เกษียณราชการในโรงพยาบาลสูงเม่น และประชาชนทั่วไปในเขตอำเภอสูงเม่น จ.แพร่ จำนวน ๑๐ คน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

๑) การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ระดับปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่การศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อให้ทราบถึงเนื้อหา ความหมาย ลักษณะของจิตที่ไม่หวั่นไหวในโลกธรรม ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ศึกษาความหมายของโลกธรรม ๘ และหลักธรรมที่เกี่ยวข้อง ที่มีอิทธิพลต่อจิต เพื่อเป็นการศึกษาถึงหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ความสำคัญของหลักธรรมตามที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ เป็นหลักฐานที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก

๒) การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ระดับทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ การศึกษาจาก ตำรา เอกสารงานวิจัยทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษเพื่อเป็นการอธิบายความ เนื้อหาเพิ่มเติมจากพระไตรปิฎกให้มีความละเอียดชัดเจนและได้แนวคิดจากผลงานต่างๆ ที่หลากหลายมากขึ้น

๓) ศึกษาข้อมูลจาก หนังสือ งานนิพนธ์ และบทบรรยาย และจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ตลอดจนผลงานที่เกี่ยวข้องของผู้รู้ และพระเถระในสังคมไทย

๔) ประมวลผลข้อมูลสังเคราะห์และวิเคราะห์ข้อมูลให้เห็นทิศทางอย่างชัดเจนในเรื่อง จิต และความสำคัญแห่งการทำงานของจิต ในพระพุทธศาสนาและในเชิงพุทธจิตวิทยา ความสัมพันธ์ของจิตกับโลกธรรม และการประยุกต์หลักโลกธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างไร

ผลการวิจัย

๑. ศึกษาเรื่องจิตในพระพุทธศาสนา

(๑) ความหมายของจิตในทางพระพุทธศาสนา คือธรรมชาติที่ผู้รับรู้อารมณ์ หรือธรรมชาติที่ทำหน้าที่ในการได้ยิน รู้กลิ่น รู้รส รู้สีกต่อการสัมผัสและรู้สึกนึกคิดทางใจ และสิ่งมีชีวิตประกอบด้วยส่วนที่เป็นนามคือจิต ส่วนที่เป็นรูปคือกาย ซึ่งประกอบไปด้วย ธาตุทั้งสี่

คือ ดิน น้ำ ลม ไฟประเภทของจิตมี ๙ ประเภทและรวมกันได้ ๙๘ ดวง การแบ่งประเภทของจิตโดยนัยมี ๙ นัย คือ ชาติ ภูมิ โสภณ เหตุ ญาณ เวทนา สัมปโยค และสังขาร

(๒) ลักษณะของจิตตามธรรมชาติจะเกิด และดับสืบต่อกัน ทั้งในภวังค์จิตและวิถิจิต ภวังค์จิต คือจิตที่เกิดดับในกายและภวังค์ ไม่ได้รับรู้สิ่งกระตุ้นภายนอกจะเกิดขึ้นเอง ส่วนวิถิจิต คือการทำงานของจิตเมื่อมีการรับรู้อารมณ์ ทางทวารทั้ง ๖ ได้แก่ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกายและใจ

(๓) การทำงานของจิต เมื่อประกอบกับเจตลักษณะ จะมีกิจ ๑๔ อย่าง คือ

- ๑) ปฏิสนธิจิต คือ ทำหน้าที่ปฏิสนธิสืบต่อภพใหม่คือการเกิดในภพใหม่
- ๒) ภวังคจิต คือ ทำหน้าที่ในการรักษาภพให้สืบต่อจนกว่าจะสิ้น
- ๓) อาวัชชนกิจ คือ ทำหน้าที่ในการรับรู้อารมณ์ที่มากกระทบทวารทั้ง ๖
- ๔) ทัสสนกิจ คือ ทำหน้าที่เห็นรูปรารมณคือการมองเห็น
- ๕) สวณกิจ คือ ทำหน้าที่ได้ยินสัทธารมณคือการได้ยิน
- ๖) ฆายนกิจ คือ ทำหน้าที่รู้คันธารมณคือการได้กลิ่น
- ๗) สายนกิจ คือ ทำหน้าที่รู้รสารมณคือการรู้รสชาติจากลิ้น
- ๘) ผุสสนกิจ คือ ทำหน้าที่ในการรู้รสสัมผัส
- ๙) สัมปฏิจณนกิจ คือ ทำหน้าที่รับอารมณ์จากสัมผัสทางอารมณ์ทั้ง ๖
- ๑๐) สันตริณกิจ คือ ทำหน้าที่ไต่สวนอารมณ์
- ๑๑) โอภูฐัพพนกิจ คือ ทำหน้าที่ตัดสินอารมณ์ที่รับมาว่าดีหรือไม่ดี
- ๑๒) ชวนกิจ คือ ทำหน้าที่เสพอารมณ
- ๑๓) คทาลัมพนกิจ คือ ทำหน้าที่รับอารมณ์ต่อจากชวนะ
- ๑๔) จุติกิจ คือ ทำหน้าที่สิ้นจากภพชาติและไปเกิดใหม่

๒. ศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ของจิตกับโลกธรรม

(๑) ศึกษาเรื่องโลกธรรม ๘ จากหลักธรรมในพระไตรปิฎกและเอกสารตำราที่เกี่ยวข้อง พอจะสรุปได้ว่า โลกธรรม ๘ เป็นธรรมดาของโลกหรือความเป็นไปตามธรรมชาติ หมุนเวียนมาหาสัตว์โลกและสัตว์โลกหมุนเวียนตามสิ่งนี้และมนุษย์ทุกคนไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ มี ๒ ส่วน คือ ส่วนที่นำปรารถนา เรียกว่า อิฏฐารมณ คือ ลาภ ยศ สรรเสริญและความสุข

สำหรับส่วนที่ไม่น่าปรารถนา เรียกว่า อนิฏฐารมณ คือ เสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทาและความทุกข์ ซึ่งมีผลกระทบต่อภาวะจิตของมนุษย์ต่างกัน ในผู้ที่ได้เรียนรู้และเข้าใจหลักธรรมโลกธรรม ๘ นี้ ย่อมมีความเข้าใจในความเป็นจริงว่าสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นล้วนไม่เที่ยง มีความเปลี่ยนแปลง และเสื่อมไปเป็นธรรมดา ไม่หลงใหลมัวเมา ตามอฏฐารมณและไม่ขุ่นมัว เศร้าโศกไปกับอนิฏฐารมณ จึงจะทำให้เกิดสติและดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างปกติสุข

(๒) ศึกษาความสัมพันธ์ของจิตกับโลกธรรม ผู้ศึกษาได้ศึกษาค้นคว้าจากคัมภีร์พระพุทธศาสนาและเอกสารตำรา ตลอดจนผลงานของผู้รู้ต่างๆเกี่ยวกับจิตของอริยบุคคลที่ถูกโลกธรรมมากระทบ และจิตของปุถุชนที่มีโลกธรรมมากระทบ พบว่าโลกธรรม๘เมื่อเกิดกับอริยะสาวกย่อมตระหนักชัดถึงความเป็นจริงว่า ว่าสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วนั้นไม่เที่ยงแท้ แปรเปลี่ยนไปเป็นธรรมดา สิ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้นไม่สามารถรองรับจิตใจได้ ไม่มีความยินดียินร้าย ถือว่ามันเป็นเช่นนั้นเอง อยู่เหนือโลกธรรมทั้งแปด เหนือพ้นไปจาก ความ เกิด แก่ เจ็บ ตาย นั่นก็คือธรรมไม่ว่าที่เป็นที่พึงปรารถนาหรือไม่พึงปรารถนาก็ไม่สามารถเข้ามากระทำครอบงำหรือย่ำยีจิต หรือสามารถที่จะขจัดความยินดียินร้ายออกไปได้จนหมดสิ้นแล้ว ก็จะทราบหนทางแห่งความสงบเย็นคือนิพพาน ถ้าเป็นปุถุชนธรรมดา ก็ยังมีความยินดียินร้าย ยินดีเมื่อประสบกับโลกธรรมฝ่ายดี คือลาภ ยศ สรรเสริญ สุข และยินร้ายเมื่อประสบกับโลกธรรมฝ่ายร้าย คือเสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา และทุกข์ ไม่ปรารถนาให้เกิดขึ้น ยังไม่ทราบชัดตามความเป็นจริงว่า โลกธรรมฝ่ายดีและฝ่ายร้ายนั้น เมื่อเกิดแก่เราแล้ว ทัวไม่เที่ยง มีทุกข์ และแปรปรวนไม่มีตัวตนที่แท้จริงตามหลักของไตรลักษณ์ หากโลกธรรมไม่ว่าฝ่ายใดเกิดขึ้นหากไม่ได้เตรียมตัวเตรียมใจเอาไว้แล้ว ก็ยังไม่พ้นจากความทุกข์ ความเกิด แก่ เจ็บ ตาย

(๓) การนำหลักโลกธรรม ๘ มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต ผู้ศึกษาวิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์และตอบแบบสัมภาษณ์จากกลุ่มข้าราชการ ลูกจ้างในโรงพยาบาลสูงเม่นและผู้สูงอายุ ประชาชนทั่วไป จำนวน ๑๐ คน พอที่จะสรุปได้ว่า กลุ่มบุคคลผู้ให้ข้อมูลได้มีการนำหลักโลกธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิต อาจจะโดยตรง หรือโดยอ้อมซึ่งส่งผลทำให้เกิดความสุขและพึงพอใจในสถานะของตน นอกจากนี้ยังส่งผลให้เกิดความเจริญก้าวหน้าและความสุขในองค์กรและสังคมที่เกี่ยวข้อง

ข้อเสนอแนะ

๑. การศึกษาจิตไม่หวั่นไหวต่อโลกธรรมครั้งต่อไป ควรมีการศึกษาขยายผลต่อยอดถึงการใช้หลักโลกธรรม๘ ในการดำเนินชีวิตของเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลสูงเม่น จะทำให้เกิดประโยชน์และการศึกษาเรียนรู้ที่สมบูรณ์ขึ้น

๒. การศึกษาจิตที่ไม่หวั่นไหวต่อโลกธรรมครั้งต่อไป ควรศึกษาเพิ่มเติมถึงของการปฏิบัติตามหลักการพัฒนาจิตเป็นอย่างไร มีปัจจัยความสำเร็จอย่างไรบ้าง

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย** .

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

นฤมล มารคแมน.**พุทธจิตวิทยาเบื้องต้น** . กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๐.

พระปราโมช ปาโมชโช.**วิมุตติมรรค**. พิมพ์ครั้งที่ ๗ .กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมดา,๒๕๕๒.

พระธรรมโกษาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ).**ความเจ็บไข้มาเตือนให้ฉลาด** .กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๕๑.

ว.วชิรเมธี.**สันติมรรคา เพื่อสันติประชาธิปไตย**. กรุงเทพฯ .สถาบันวิมุตตยาลัย, ๒๕๕๓.

วคิน อินทสระ. **พุทธจริยศาสตร์**.พิมพ์ครั้งที่๒.กรุงเทพฯ.สำนักพิมพ์ธรรมดา,๒๕๔๙.

หอสมุดแห่งชาติ ราชบัณฑิตยสถาน.**พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒**.
กรุงเทพฯ.บริษัท นานมีบุ๊คส์ พับลิเคชั่นส์ จำกัด ,๒๕๔๖.

ไพโรจน์ สุภทีปมงคล. การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของจิตตคหบดีอุบาสกที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธานุชา. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต**.บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระมหาสุวณฺโณ จันทโสภโณ (ดิษฐ์สุนนท์) . “การศึกษาคำสอนเรื่องไตรลักษณ์ในพระพุทธานุชาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

๘๔ วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ มจร วิทยาเขตแพร่ ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๙)

พระอธิการไพศาล กิตติภทโท (บำรุงแก้ว) “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ เรื่องการประยุกต์ใช้ พุทธปรัชญาในการบำรุงรักษาจิตผู้ป่วย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

แม่ชีกาญจนา เตริยมธนาโชค.”แนวทางการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อการดูแลรักษาสุขภาพในโครงการธรรมชาติดำบัดเพื่อชีวิตเป็นสุข ของเสถียรธรรมสถาน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

พระมหารุ่ง ปัญญาวุฑฒิโธ (แรกชำนาญ).”การศึกษาเชิงวิเคราะห์สถานภาพ คุณสมบัติ และบทบาทของพระโสดาบันในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา. **เพราะอะไรจึงได้ชื่อว่า ปุถุชน** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.dhammadhome.com/webboard/topic/6646> [๑๙ ธ.ค. ๕๗].

